

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Gündoğdu
Mersin Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

CUMHURİYET DÖNEMİ ÇEVİRİ ETKİNLİKLERİ

Kendine özgü bir dile sahip olan her toplumun doğadaki nesnelere, değişik olay ve durumları algılayış biçimi birbirinden farklıdır. Bu farklılık en açık biçimde dilde görülür. Bu nedenle, aynı duygu ve düşünce bir başka dilde değişik yapı ve anlatım biçimleri ile dile getirilir. Her dile özgü anlatım biçimi, aynı zamanda o dili konuşan toplumun düşünce biçimini ve kültürel özelliklerini de yansıtır. Dile yansıyan kültürel özelliklerin, dilde somutlaşan düşünce biçimlerinin, oluşturulan yapıtların ve bu yapıtlarda yansıtılan duygu ve düşünce dünyasının bir başka dilde okurla paylaşma aracı ise çeviridir.

Çeviri, bir dilde sözcüklerle anlamlandırılan bir dünyayı ve bu dünyaya özgü olanları diğer bir dilde yeniden biçimlendirme etkinliğidir. Göktürk'ün çeviri: dilerin dili (1994:15) adlı eserinde belirttiği gibi, “başka dillerin tanımladığı başka dünyaların tanıtılması. (...) insanın kendi yaşam çevresi dışındaki olgularla düşleri bilme çabası, dilerin ötesinde bir ortak dil, dillerin dilidir” çeviri. Bu anlamda çeviri, hem toplum ve kültürlerarası ilişkilerde ortak bir iletişim aracı hem de bir başka uygarlığı, farklı dilleri konuşan toplumların düşünce biçimlerini, yaşamlarını, kültürlerini tanımanın ve aktarmanın bir yoludur.

Çeviri yoluyla bir başka kültürün güzelliklerine, değerlerine ve değersizliklerine ulaşmak, tanımadığımız düşünsel bir dünyayı anlamak ve aktarmak her zaman olanaklıdır. böyle bir etkinlik aynı zamanda özkültür ile yabancı kültürü veya kültürleri karşılaştırabilmeyi, kültürel benzerlikleri ve farklılıkları görebilmeyi, bir *başka* ile iletişim içerisine girebilmeyi de olanaklı kılar. Bu ise yabancı bir dünya ile iletişime giren okuru hem düşünsel yönden geliştirir, hem de ulusların uygarlaşmasına katkı sağlar. Bu nedenle çeviri etkinliği, birçok dönemde kültürel gelişmenin,

özgün yaratıcılığın, bilinçlenmenin ve aydınlanmanın önemli bir parçası olmuştur.

Cumhuriyetin ilânı ile birlikte bu etkinliğin önemi ülkemizde de kavranmıştır. Cumhuriyetin çağdaşlaşma girişimleri arasında örgütlü ilk çeviri etkinliği ise 1939 yılında dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in girişi ile gerçekleşmiştir. 1940 yılında çeviri etkinliğini daha akılcı yöntemlerle düzenlemek amacıyla kurulan Tercüme Bürosu, Nurullah Ataç, Sabahattin Eyuboğlu, Vedat Günyol, Arza Erhat, Orhan Veli, Melih Cevdet gibi önde gelen yazar ve çevirmenlerle yoğun bir çeviri etkinliği başlatmıştır. Hasan Âli Yücel aynı yıl yayın hayatına başlayan Tercüme dergisinin bir sayısına yazdığı Önsözde bu etkinliği dünyayı anlamanın, yaşamı tanımanın, kendimizi bulmanın bir aracı olarak görür. Düşünsel gelişmemizin ancak geniş bir insancıl kültürü edinmemizle olanaklı olabileceğini, yoksa eğitim düzeyi ne olursa olsun yetiştireceğimiz insanların dar kafalı ve şaşkınlı olacaklarını belirtir¹. Böylece çeviri etkinliğinin amacı da bu düşüncesiyle belirlenmiş olur. Bu amaçla çalışmalarına başlayan Tercüme Bürosu, kısa bir süre içinde dünya yazınından, özellikle de Batı dillerinden çevrilecek öncelikli eserleri belirlemiştir. İlk Batı kültürüne kaynaklık eden Yunan klasiklerinin çevirisi yapılmıştır. Çevrilecek kitaplar listesine alınan Homeros'un Odyssea; Sofokles'in Kral Oidipos; Elektra, Antigon, Trakyalı Kadınlar; Erasmus'un Deliliğe Övgü; Cervantes'in Don Kişot; Shakespeare'in King Lear, Hamlet, Antony and Cleopatra; Molière'in le Misanthrope, le Tartuffe; Goethe'nin Wilhelm Meister adlı eserleriyle bu etkinlik daha da dizgeleştirilmiştir. Çünkü gelişmiş güzel seçilmiş eserlerin çevirisiyle bütün bu uygarlığı dilimize taşımak olanaksızdı². Daha sonra çağdaş düşüncenin, aydınlanmanın temel kitapları olan dünya klasiklerinden çeviriler yapıldı. Türkçe'ye çevrilen ve ülkenin dört bir bucağında okurla buluşan, özgür düşünce ve hoşgörü anlayışını içeren bu eserler, onlara aydın ve uygar dünyanın kapısını açmıştır. Böylece çeviri etkinliği, bit yandan Batıyı ileriye götürmüş düşünce ve kültür ürünleri ile ilişki kurulmasını, diğer yandan da kendi kültürümüzün ve dilimizin zenginleşmesine önemli katkı sağlamıştır. Ayrıca yazın, sanat, kültür, eğitim gibi hemen hemen her alanda

¹ Yücel Hasan Âli (1942): Önsöz, Tercüme 3/13

² Ülken, Himi Ziya (1997): Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü, 3. Baskı, İstanbul

önyargılardan uzak, değişik uygarlıkları tanıyıp değerlendirme olanağı sunmuştur.

Ne yazık ki bu örgütlü aydınlanma girişimi siyasi kaygılar nedeniyle bir süre sonra etkinliğini yitirdi. 1950-1960 arası devlet yayınları fakülte ve okul kitaplıklarından kaldırılmak istendi ve sakıncalı kitaplar listesine alındı³. Birçok çevirmen yaptıkları çeviriler nedeniyle işlerinden uzaklaştırıldı ya da mahkeme önüne çıkarıldı⁴. 1967 yılında Tercüme Bürosu üyeleri bu anlayışı protesto ederek görevlerinden ayrıldılar. Böylece yirmi yedi yıl boyunca Türkiye'nin düşünsel, sanatsal ve kültürel alanda gelişmesine önemli katkı sağlayan bir kurum kapanmış oldu.

Çeviri etkinlikleri 70'li yıllardan sonra bir süre bütünlükten ve denetimden uzak sürdürüldü. Ancak, o güne değin sürdürülen çeviri etkinliği önemli ölçüde yazınsal çeviri ya da sanat çevirisiyle sınırlıydı. Oysa çeviri etkinliği içerisinde sözlü çeviri, bilimsel eserlerin çevirisi, kullanımlık ve uzmanlık metinlerinin çevirisi gittikçe önem kazanmaya başlamıştı. Bu dönemde çeviri alanında yapılan çalışmalar ve tartışmalar ağırlıklı olarak çeviride nasıl bir tutumun benimsenmesi gerektiği konusundaki yaklaşımlar ve yöntemler üzerineydi⁵. Oysa çevirinin değişik sorunlarının bilimsel bir düzeyde ele alınması, yanıtız kalan birçok soruya açıklık getirebilirdi. Bu anlamda çeviri sorunlarının tartışıldığı, çeviriyi ve sorunlarını doğrudan konu alan bilimsel nitelikte ilk toplantı 1977 yılında İstanbul'da yapıldı⁶. Bundan bir yıl sonra bu kez *Türk Dili Dergisi Çeviri Sorunları Özel Sayısı* ile çevirmenlerin ve bilim adamlarının çeviriye ilişkin değişik görüşlerini bir araya getirdi. Artık çeviri alanında bilimsel bir tutum izlemek ve çeviri sorunlarını bilimsel düzeyde tartışmak kaçınılmazdı. Bu amaçla 1979 yılında yayın yaşamına giren *Baęlam* dergisinin çeviribilim bölümünde çeviri etkinliğinin bilimsel düzeyde ele alınması amaçlanıyordu. 1980 yılında ise Tercüme dergisinden sonra doğrudan çeviriyi konu alan *Yazko*

---

³ Kaynarıdağ, Arslan (1977): Yücel Dönemi Devlet Yayınlarında Felsefe Çevirileri. Hasan Âli Yücel Anma Kitabı (içinde). Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi, İstanbul

⁴ Dino, Güzin (1978): Sabahattin Eyuboğlu ve Türkiye'de Çeviri Hareketleri, TDK Çeviri Özel Sayısı, S. 110.

⁵ Aksoy, Bülent (1995): Cumhuriyet Dönemi Çeviri Anlayışları. Çeviri ve Çeviri Kuramları Üstüne Söylemler (içinde). Düzlem Yayınları, İstanbul.

⁶ Cemal, Ahmet (1979): Bilim Öncesi Çeviri Kuramı ve Çeviri Bilimin Gelişim Süreci, *Baęlam* I-1979, S.259.

Çeviri dergileri izledi. Bu dergilerde çeviri kuramları, çeviri uygulamaları, çeviri eleştirisi gibi pek çok konuda araştırmalar, incelemeler ve makaleler yayımlanmıştır. Çeviriye ilişkin birçok sorun bu yayınlar çerçevesinde ele alınıp tartışılmaya başlanmıştır. Bu süreçte Akşit Göktürk, çeviri: dillerin dili (1986) adlı kitabıyla bilimsel olmayan tartışmaların aşılmasına önemli katkı sağladı., ayrıca çeviri etkinliğine bilimsel bir boyut kazandırarak ülkemizde çeviribilimin temellerini atmış oldu. Doğal olarak çeviri süreci, çeviri eğitimi ve çeviri bilimine bilimsel yöntemlerle yaklaşmanın gerekliliği kadar “çeviribilim”in bir bilim dalı olarak üniversitelerde yer almasının, ayrıca bağımsız, ciddi bir çeviri eğitiminin başlatılmasının gerekliliği de kendiliğinden anlaşıldı Bugün altı üniversitede⁷ çeviri eğitimine geçilmiş olması sevindirici bir gelişmedir.

Bugün ülkemizin dışında gelişen yazını, yapılan araştırmaları, bilimsel buluşları, teknolojik ilerlemeleri çeviri yoluyla kendi dilimizde izleyebilmekteyiz. Her alanda yenilikleri izlemenin bir aracı olan çeviri etkinliğinin çoğalabilmesi her şeyden önce çevirinin bilimsel etkinlik arasında sayılmasıyla olanaklıdır. Bu yöndeki gelişmelerin umut verici olması ise sevdiricidir.

---

⁷ Bkz. Kurultay, T./ Birkandan, İ. (Yay.haz.) (1997): Türkiye’de Çeviri Eğitimi. Nerden Nereye?, Sel Yayıncılık. İstanbul.